

Балови удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић”

Апстракт: Тема рада су балови Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић”, који су у другој, трећој и на почетку четврте деценије XX века показали, како својим садржајима, тако и избором сарадника и учесника, како и колико је Београд постао модеран.

Почетак XX века обележила је, нарочито после I светског рата у годинама великих нада и типичног поратног полета, нагла модернизација Београда у готово свим сферама живота. Велики искораци у том правцу могу се сагледати и валоризовати из више аспекта. До сада је то најчешће чињено праћењем и истраживањима развоја привреде, технологије, саобраћаја, медија, промена унутар друштва и страних утицаја, који су, уз значајне учинке у развоју технологије, били највидљивији и најплодоноснији у свету уметности и моде.

То је период стварања великог броја авангардних група и друштава по угледу на европска кретања, чије је постојање, независно од дужине трајања, успешно мењало годинама и деценијама таложене и формиране културне прилике и погледе. Једно од таквих друштава, Удружење пријатеља уметности „Цвијета Зузорић” било је, на ширем друштвеном плану и по реалним ефектима, вероватно једно од најзаслужнијих за прихватање модерних европских тековина код нас. Ово друштво успело је да за две деценије (1922–1941), колико је постојало, формира београдску уметничку публику и њен укус по високим естетским критеријумима, да приближи европску уметност у експанзији београдском човеку, као и да афирмише југословенско сликарство, књижевност и музику на трагу тадашњег схватања југословенства као интегративног процеса. Поред тога, госпође из овог Удружења успеле су да унесу нови дух у грађански стил живота, у то доба, још увек оптерећен фолклорним традиционализмом и патријархалном конзервативизмом, организујући, између осталог, и балове, са потпуно промењеним приступом овој врсти грађанских забава.

Први бал у Србији, чије је одржавање забележено, приређен је 14. октобра 1834. године, али не у Београду, већ у Крагујевцу. По угледу на њега су, касније, приређивани сви други балови тог доба.¹

¹ Бранислав Нушић, *Стари Београд*, Београд 1984, стр. 170.

Хроничар тог првог бала, кога цитира велики поклоник балских свечаности Бранислав Нушић, записао је: „Сва сала, сви ходници и оба зданија Суда народнога, буктали су у сјајном осветленију и на среди двора Суда истог пламтило је буре запаљено катраном и расипало је светлост своју надалеко. Сви гости били су великолепно и сватовски одевени”.² Интересантно је да Бранислав Нушић, који је снажно карикирао тадашњи грађански свет и његове навике, ни у једном свом релевантном комедиографском делу, изузев делимично у комаду „Мистер Долар”, није узимао балове за мете својих жаока.

И овај крагујевачки бал, као и сви остали приређивани деценијама касније, почињао је колом. После „српског кола које је Србину најмилије од сваке друге игре”, играле су се бугарске, влашке, немачке, шведске и мађарске игре. Али, између сваке стране игре, по неписаном али строго поштованом правилу, играно је по једно српско коло.³

Хроника „балског живота” међу првим београдским баловима бележи онај који је 27. јануара 1838. приредио енглески конзул Хоџес. Идуће, 1839. године, велики бал и вечеру организовао је Јеврем Обреновић. Први јавни бал у Београду приређен је тек 4. септембра 1840. године у великој пивари у Савамали, поводом рођендана кнеза Михајла.⁴

После тога, због великог успеха и одјека који је у тадашњој јавности имао бал у Савамали, организовани су многи други јавни балови, али су они и даље, у готово свим димензијама, од избора и квалитета музичких нумера, преко вечерњих тоалета, до вештине учесника у игрању, били далеко од европских балова тог доба.

На балу који је, у част повратка Томе Вучића Перишића у отаџбину, приредила Београдска општина 1844. године поред музике класичне „банде”, чуле су се и гајде и зурле као национални печат примерен прилици.⁵

У Београду се већ 1864. појавио први учитељ играња, Филип Гастхајм, који је учио младе „новим народским и најновијим француским играма” а у то време је основано и „Друштво младих госпођица и господичића” које је у разне добротворне сврхе приређивало балове.⁶

После ратова 1876–79. године, целу Србију је обузео хук балова и разних забава са неизоставном игранком. По читавој земљи су отварани „танцшули”, а учитељи играња су, свесни да српске подлоге за игру пружају ограничене могућности, почели да стилизују наша кола. Музичари су чак почели да компонују и нова кола посвећена појединим личностима, корпорацијама, професијама...

Бал се тада делио на два дела: до поноћи и од поноћи. Кад би дошла поноћ, отменији и времешнији свет се повлачио, и онда је, у опуштенијој атмосфери, почињао најбурнији део игранке, јер више није било строге етикеције, а музику су плаћале коловође. За време предаха, кавалери и даме су ишли под

2. *Истио*, стр. 171.

3. *Истио*.

4. *Истио*.

5. *Истио*, стр. 172.

6. Никола Трајковић, *Споменар о сјајном Београду*, Београд 1984, стр. 169.

руку селом у круг и то су, зато што се током игара уопште није разговарало, били једини тренуци на баловима за размене коплимената и удварања.⁷

Колико се људи у тадашњој Србији још нису били навикли на балове, и колико је у њиховом одржавању постојала извесна доза „хаотичности” сведочи и чињеница да су, што због ондашње моде и широких кринолина, што због општег несналажења у новим ситуацијама, у салама после балова на поду остајали делови хаљина, поломљених лепеза, покиданог цвећа, па чак и сломљених потпетица.⁸

Балови које су организовале госпође из „Цвијете Зузорић” у другој, трећој и на почетку четврте деценије XX века били су од великог значаја и за живот Уметничког павиљона, и за живот Београђана.

У складу са просветитељском улогом које су имале, а чији су резултати били највидљивији у раду ликовне, књижевне и музичке секције, госпође из Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић” су пред себе, као најзначајнији и највећи задатак, поставиле изградњу Уметничког павиљона. Та идеја се јавила одмах по оснивању Удружења, али је за њену реализацију било потребно много више од добре воље и подршке самих уметника, коју су госпође тада имале. Највећи проблем је било обезбеђивање средстава за изградњу павиљона. Сналажљиве и упорне, госпође су прво покушавале да новац обезбеде саме, неуморно сакупљајући прилоге и чланарину, и приређујући уз помоћ београдских уметника, балове, чајанке, лутрије и књижевне вечери.

Приход бала „Хиљаду и друга ноћ” је била прва знатнија сума која је могла да буде стављена на страну за зидање Павиљона.

Приход бала „Хиљаду и друга ноћ” је била прва знатнија сума која је могла да буде стављена на страну за зидање Павиљона.

Од првог бала „Хиљаду и друга ноћ”, па све до подизања Павиљона, приходи са свих балова „Цвијете Зузорић” ишли су у фонд за његову изградњу. Међутим, на томе се улога ових балова није исцрпљивала. Чињеница је да су они, како својим садржајима, тако и избором својих учесника, допринели ширењу једног новог духа.

Идејни творци свих тих балова били су најеминентнији београдски уметници. Када се погледа да су балове осмишљавали и на њима учествовали људи као што су Марко Ристић, Милоје Милојевић, Александар Дероко, Растко Петровић, Јован Бијелић, Раде Драинац, Тома Росандић, Станислав Бинички, Стеван Христић, Станислав Винавер, Вељко Петровић, Тодор Манојловић и многи други, онда је јасно да су те „манifestације” биле нешто специфично и да су више личиле на велике авангардне позоришне хепенинге, него на класичне забаве.

У периоду у коме их Удружење пријатеља уметности „Цвијета Зузорић” приређује, балови на чијим су програмима само игре већ полако излазе из моде и постају досадни и анахрони.

О томе да је време балова само са играма заувек прошло, писале су и ондашње новине: „Наш свет сада све теже подноси ону балску укоченост, трочасовно фиксирање пријатељским и завидљивим, љубазним и неконвен-

7. Милан Јовановић–Стојимировић, *Силуете старој Београду 1*, Београд 1987, стр. 33–34.

8. Никола Трајковић, *Споменар о сјајном Београду*, Београд 1984, стр. 169.

ционалним погледима, и сада тражи нешто ново, нешто хипер-ново. Морају га сјајне и шарене афише голицати, морају му се дати брда обећања, несанање разоноде и прегршт љупких имена”.⁹

Осећајући то својим савршеним инстинктима за „новотарије” и „нову осећајност”, госпође из Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић” показивале су, упечатљивим и храбрим иновацијама, да за једно пријатно вече није довољно имати само раскошне тоалете и добро осветљене дворане, већ да је потребан и нарочити укус, својеврстан уметнички штимунг који је тада недостајао већини београдских забава. На овим баловима се није само играло, као на осталим забавама, већ и гледало.

Први корак у новом виђењу „балске уметности” направило је Удружење пријатеља уметности „Цвијета Зузорић” на балу „Хиљаду и друга ноћ”.

Идеју за овај бал дао је књижевник Раде Драинац. Он се са идејом да се приреди бал у корист уметника и књижевника обратио Браниславу Нушићу, тадашњем начелнику Уметничког одељења Министарства просвета и идеја је наишла на разумевање, да би убрзо била и реализована.¹⁰ На састанцима код „Империјала” и у хотелу „Париз”, на којима су учествовали уметници, књижевници и пријатељи уметности, његов предлог примљен је са одушевљењем, али уз измену да приход од бала, уместо у корист уметника и књижевника, иде у корист подизања Уметничког павиљона. Идеју за назив бала „Хиљаду и друга ноћ” дао је књижевник Гвидо Тартаља, а бригу о финансијама преузео је др Ђурица Ђорђевић.¹¹

Бал „Хиљаду и друга ноћ” одржан је 16. фебруара 1923. године у закупљеним просторијама „Касине”, где су, најчешће, одржавани и други балови. Одбор за декор сачињавали су Тома Росандић, Петар Добровић, Јован Бијелић, Петар Палавичини и Сретен Стојановић. На изради декора, поред поменутих ликовних уметника, сарађивали су још и Игњат Јоб, Младен Јосић, Живорад Настасијевић, Никола Бешевић, Милош Голубовић и ђаци Уметничке школе.

Као уводна тачка спремна је, у могућим театарским оквирима, поворка Шехерезаде уз пратњу оркестра под вођством Станислава Биничког, а са прологом Тодора Манојловића. У поворници су учествовали глумци и уметници. Затим су балерине Народног позоришта изведе балет *Le balai du valet*, по либрету Марка Ристића и уз докор Александра Дерока, за који је музику компоновао Милоје Милојевић. У варијетској сали програм су изводили, поред професионалних артиста, Раде Драинац, Бошко Токин, Драган Алексић и Мирко Кујачић.¹²

Пропаганду у штампи су водили Бранислав Нушић, Бошко Токин, Ранко Младеновић и Раде Драинац, а специјално за ову прилику штампане су и посебне новине „Поноћ”, окарактерисане као „ванпартиски ноћник”. У „импресуму” ових новина било је наведено да је уредништво – „Шехерезадин

9 Правда, 13. фебруар 1930.

10 К. Ђорђевић, „Оснивање и делатност Удружења пријатеља уметности” „Цвијета Зузорић”, *Београд у сећањима 1919–1929*, Београд 1980, стр. 77.

11 Гвидо Тартаља, „У раним годинама треће деценије”, *Београд у сећањима 1919–1929*, Београд 1980, стр. 70.

12 ИАБ, фонд Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић” (даље УПУ ЦЗ), ф. 1, а.ј. 4.

будуар”. Ударне вести су биле: „Крај свију партијских зађевица на помолу”, „Чиновничко питање решено”, „Хрватско питање скинуто са дневног реда”, „Помирење Прибићевића и Пашића”. На насловној страни рекламиран је филм „Трка за мандатом или Секира у меду – велики шлагер из живота политичке цунгле”. Духовити су били и огласи: „Гланц пеглерај и кунст пуцерај – први југословенски завод за фарбање и пеглање Пашић-Прибићевић”, „Државни ауто на продају. Дискреција зајамчена”, „Траже се мандати”...¹³

Послужење је припремљено у сопственој режији и састојало се из богатих прилога, не само Београђана, него и људи из околине Београда. Тек основано Удружење пријатеља уметности „Цвијета Зузорић” преузело је продају послужења уз помоћ појединих госпођа ван Удружења.¹⁴

Интересовање за бал „Хиљаду и друга ноћ” било је огромно, свет се гурао и због многих нечуваних пролаза и неодовољне контроле ушао је велики број посетилаца без плаћане улазнице, па убрани приход није испунио очекивања. Трошкови организације су, уз то, били велики, али је ипак остало чистог прихода 107.410 динара, од чега је за подизање Уметничког павиљона одвојено 80.000 динара. Остатак је подељен на хонораре уметницима и ђацима Уметничке школе. Хонорара су се одрекли Сретен Стојановић, Бета Вукановић, Петар Добровић и Пјер Крижанић.¹⁵

После успеха првог бала, госпође из Удружења су решиле да овакви балови постану традиционални и да приходи од њих искључиво иду у фонд за подизање Павиљона.

Следећи значајан бал, под називом „Златни век”, приређен је у згради Народног позоришта 16. фебруара 1925. године, а његова основна идеја је била васкрсавање златног XVI века Дубровника. На њему је „био заступљен сав онај Београд што је хтео да кроз знамениту, богату, укусну, уметничку прошлост – сања о бољој будућности.”¹⁶

Просторије Народног позоришта су, за ту прилику, украсили сликари Петар Палавичини, Марино Тартаља и Јован Бијелић. Први део бала, опет у могућим театарским оквирима, чинило је „примање” у салону лепе Дубровчанке Цвијете Зузорић (коју је играла балерина Наталија Милошевић) уз појављивање Доменика Златарића, и многих госпара и госпођа дубровачких, које су играле ученици Глумачке школе. У другом делу је одигран комад Тодора Манојловића, док је у трећем делу извођена Листова „Једанаеста рапсодија”, после чега је, на бини Народног позоришта, уследио општи бал коме су, поред најотменије публике, присуствовали и министри Нинчић, Стојадиновић и Прибићевић, као и скоро цео дипломатски кор.¹⁷

Бал „Свадба у Скадарлији” одржан је 25. јануара 1926. у просторијама „Касине” и био је замишљен више као реконструкција традиционалне свадбе, него као класичан бал. Сала биоскопа „Касина” била је декорисана као један

13 ИАБ, фонд УПУ ЦЗ, ф. 14.

14 Криста Ђорђевић, *Оснивање и делатност Удружења...*, стр. 77.

15 *Исшо*.

16 *Време*, 17. фебруар 1925.

17 *Полићика*, 17. фебруар 1925.

део Скадарлије, и то онај који је тада чинио њену „душу“: „Три шешира“, „Бумс“ и „Два јелена“. Декор за ову прилику израдили су Бранко Поповић и Марино Тартаља, верно дочаравајући Скадарлију са типичним кафанама, пекарама, калдрмом и липама. Из Народног позоришта су позајмљени костими „обичних“ људи и старих занатлија – чокалија, фурунџија, бербера..., јер је идеја била да се у доба шимија и бубикопфа, у периоду интензивног „терања моде“, покаже младим Београђанима колико је било дражи и лепоте у старом Београду „када се са подврискивањем играло и када су се сукње вукле по прабини“.¹⁸ На бину је постављена младожењина кућа, и у њој је, како су и обичаји налагали, био предвиђен свадбени ручак. Кроз публику је прошла цела свадбена поворка: млада и младожења (Петар Палавичини и Живорад Настасијевић), кум и кума (Сима Роксандић и Бета Вукановић), стари сват и старосватица (Тодор Манојловић и Олга Стефановић), а улогу младине ривалке играла је Жанка Стокић.¹⁹

Бал „Уметников сан“ био је приређен 31. децембра 1926. у Народног позоришту. Уметнички програм су, овом приликом, изводили најбољи чланови драме, опере и балета Народног позоришта.²⁰ На позивницима за овај бал штампан је и редослед игара, из кога се јасно види како и колико је, и по том питању, Београд постао модеран. Тај редослед изгледа овако: Србијанка, Boston, Foxtrott, Tango, Charlestone, Коло, Charlestone, Tango, Blues, Quadrille, Boston, Charlestone, Tango, Blues, Коло, Foxtrott, Tango, Коло, Boston, Charleston, Tango, Blues, Foxtrott, Tango, Chalrestone, Коло.²¹ Значи, од двадесет шест игара, само пет је било националних – традиционалних, а све остале су биле у духу новог времена.

Бал „Уметност кроз векове“ одржан је 14. фебруара 1928. године. Зидови „Касине“ су том приликом били покривени сликама које су, и просечним познаваоцима историје уметности, илустровале „уметност кроз векове“. И сама позорница је била претворена у „огромно ждрело једне мистичне сфинге“, а у том великом ждрелу ређале су се слике које су представљале разне фазе кроз које је уметност прошла кроз векове.²² На програму су биле тачке: „Стварање света“, „Преисторијско доба“, „Египат“, „Грчка“, „Стари Славени“, „Зидање Скадра на Бојани“, „Ренесанс“, „Рококо“, „?“ и „Будућност“.²³ Декор за овај бал су израдили Јован Бијелић, Никола Бешевић, Милош Голубовић, Младен Јосић и Васа Поморишац, а учествовао је балет Народног позоришта.

За бал „Уметност кроз векове“ везана је и једна занимљивост, која показује колико се брзо Београд приближавао западним мерилима модерног и колико је „традиционалан“ српски провод од пре само пола века постао превазиђен и заборављен. Наиме, усред овог бала чуле су се и гусле. Сликари Михаило Миловановић је, у народној ношњи, прво објаснио значај гусала, а затим засвирао и запевао „Зидање Скадра на Бојани“, што је била права атракција за даме у стилским хаљинама, свили и перју и господу у фраковима и

18 *Полићика*, 4. фебруар 1926.

19 *Вечерње Време*, 4. фебруар 1926.

20 *Полићика*, 31. децембар 1926.

21 ИАБ, фонд УПУ ЦЗ, ф. 14, а.ј. 805.

22 *Време*, 16. фебруар 1928.

23 ИАБ, фонд УПУ ЦЗ, ф. 14, а.ј. 806.

смокинзима. Многи од њих су, чак, овом приликом први пут чули гусле. Међутим, што је песма дуже трајала, жагор међу слушаоцима, са нескривеним призвуком негодовања, само се увећавао. Цео „случај“ завршио се тако што је бука присутних била толика да се, и пре него што је гуслар стигао до младе Гојковице, ни један слог песме више није могао разабрати. „Гуслар је био побеђен. Устао је, метнуо гусле под мишку и повукао се да позорнице оборене главе тешка срца“.²⁴

Од 1929. балови су приређивани у самом Павиљону. И даље су сви балови били тематски, уз богат програм и ексклузивне сараднике. То су били балови: „Корзо кроз београдску чаршију“, на коме је цео Уметнички павиљон био претворен у београдску чаршију²⁵, затим „Вече историје костима“, „Ноћ у Холивуду“, „Јесење вече“, „Бал у бару“²⁶...

Најинтересантнији је био бал „Вече у Лувру“, одржан 3. децембра 1929. године, на коме је пронађен заиста авангардан начин да се популарише ликовна уметност. Наиме, девојке из високог друштва и чланице балета Народног позоришта су „урамљене“ у рамове у одговарајућим костимима, приказивале поједине слике из Лувра.

Један од успелијих балова био је и бал „Ноћ у Холивуду“ одржан 12. фебруара 1930. године у Уметничком павиљону. Цела дворана била је облепљена филмским плакатима, а младе београдске даме су се трудиле да, одећом, шминком и гестом, дочарају тадашње звезде Долорес дел Рио, Лилијан и Дорити Гиш, Бебе Данијелс, Глорију Свансон... Појавили су се, на исти начин, и београдски Пат и Паташон и Сони-бој. Врхунац вечери је био улазак аутомобила крцатог „филмским звездама“ у дворану.²⁷

Београдски балови тог доба били су и прилика да београдске даме покажу своје тоалете. Новине, које су редовно пратиле балове и доносиле њихове детаљне приказе, увек су посвећивале пажњу гардероби. Као да се радило о својеврсним модним ревијама, на крају новинског чланка обично би биле издвојене најбоље и најраскошније одевене госпође. Тако се, на пример, на балу „Свадба у Скадарлији“ издвајају тоалете госпођа „Пешић од плавог крепа с перлама, Јањић од плавог жоржета извезеног златом, Стајић од креп сиреа са шљокицама и златом, Марковић од зеленог шифона са сребром“... Детаљан је и опис хаљине најелегантније даме на балу, Загрепчанке Миње Димовић: „од роза креп жоржета, покривене белим тилом, коју су нарочито красиле две руже у благом преливу црвене боје“.²⁸

Да би биле што елегантније, и да би оправдале репутацију Београда као града елегантних жена, београдске даме су шиле у чувеним салонима, од којих су најпознатији били салон Ребеке Јаковљевић у Палмотићевој улици, салон Руже Коен у згради Академије наука, као и салони Марусје Нинковић, Нате Монашевић и госпође Бобкове.²⁹ Вештина ових креаторки је нарочито долазила

24 *Полићика*, 16. фебруар 1928.

25 ИАБ, фонд УПУ ЦЗ, ф. 14, а.ј. 807.

26 *Истио*, а.ј. 809.

27 *Правда*, 13. фебруар 1930.

28 *Вечерње Време*, 4. фебруар 1926.

29 Нада Дороски, „Слике из свакодневног живота“, *Београд у сећањима 1930–1941*, Београд 1983, стр. 33.

до изражаја и због „компликованости” моде тог доба. Вечерње хаљине су се тада богато украшавале перлама, шљокицама, чипком, свиленим тракама, ресама и разним апликацијама.

И мушкарци су велику пажњу посвећивали одевању. Центлмени са најдубљим џепом су се за „балске прилике” најрадије одевали у ексклузивном „Енглеском магацину” у улици Вука Караџића.³⁰

У време одржавања ових балова рекламирана је и књига тада најпопуларнијег учитеља модерних игара Петра Стојића, члана Париске академије, „Основе народних и модерних игара”. Ова књига је, поред детаљних упутстава и кореографија за играње, садржала и најновије шлагере, као и упутства о етикецији и бонтону, што је било од великог значаја за оне који су тек улазили у свет београдских балова.³¹

Балови Удружења пријатеља уметности „Цвијета Зузорић” показали су у другој, трећој и на почетку четврте деценије XX века, колико се баш у том раздобљу Београд променио и постао престоница модерног типа. Само сто година раније, на месту где се налази Павиљон „Цвијета Зузорић”, чак се нису могле чути ни гусле од топота коња, молитви хоџа, звецкања турског оружја... Неколико година касније, после одласка Турака, храбре почетке су представљале „банџе” које би, поред српских кола, одсвирале и по коју „страну” нумеру. А само неколико деценија након тога, београдске даме су, одевене као и париске, са својом господом у смокинцима и фракковима уживале уз Charstone, Tango, Blues, Quadrille, Boston, Foxtrott, на баловима који су прерастали у праве уметничке доживљаје.

Summary

Radina Vucetic-Mladenovic

Balls of the Association of Friends of Arts „Cvijeta Zuzoric”

At the beginning of the XX century, women from the Association of Friends of Arts „Cvijeta Zuzoric” succeeded in bringing a new spirit to the public life of Belgrade by organising balls with a new concept. With their innovative contents and their selection of participants, these balls brought a fresh spirit to the culture still burdened with folklore traditionalism and patriarchal conservatism.

The principal creators of the balls were the most eminent intellectuals of this time, which made them look like avant-garde happenings more than classical balls.

The most famous balls were: „1002nd Night”, „Golden Age”, „Wedding in Skadarlija”, „Artist’s Dream”, „Art through the Centuries”, „The Night of the History of Costumes”, „Autumn night”, „Night in Hollywood”, „Ball in Bar”, „Night in the Louvre”...

Those modern balls helped to bring the European way of life and entertainment closer to Belgrade and its citizens.

30 *Истио*, стр. 36.

31 *Време*, 4. јануар 1927.

Радмила Радић

УДК: 929:73

Сахрана Ивана Мештровића

Ајстѝракѝ: Вајар Иван Мешѝровић био је личностѝ за коју су се југословенски државни орѝани изузетно инѝтересовали ѝоком живоѝта, а сам чин његове сахране ѝреѝворѝо се у ѝолиѝтички доѝађај од коѝа су разне сѝране ѝокушале да извуку корисѝи.

После Другог светског рата југословенским властима је представљао посебан интерес да у земљу врате патријарха Гаврила Дожића и вајара Ивана Мештровића.¹ Активности за њихов повратак покренуте су готово истовремено и уз лично одобрење Јосипа Броза. Са обојицом је о повратку разговарао вршилац дужности делегата Саветодавног већа за Италију, Славен Смодлака. Патријарх Гаврило се после дужег премишљања вратио у Југославију крајем 1946. године.² Иван Мештровић је остао у Швајцарској до 1947,³ одакле прелази у САД и постаје професор вајарства прво на Универзитету у Сиракузи, а од 1955. на Универзитету Notre Dame у Саут Бенду, Индијана. Током 1954. године

1 Иван Мештровић је рођен у Врпољу 15. августа 1883. године. Учио је клесарски занат у радионици Пава Билинчића у Сплиту, а затим скулптуру код бечког вајара Ота Кенига, да би се потом уписао на Бечку академију ликовних уметности. Почео је да излаже 1902. године и одмах је привукао пажњу уметничке јавности. На изложби у Загребу 1910. излагао је, у друштву са Мирком Рачким, први пут свој *Видовдански циклус*. Годину дана касније у павиљону Краљевине Србије, на Међународној изложби у Риму, привлачи интерес европске уметничке јавности *Косовском симболиком*, фрагментима монументално замишљеног Видовданског храма. У Београду 1913. моделира групу *Алеѝорије* на тему победе српског оружја 1912. у облику теразијске Фонтане. Од читаве композиције уништене у Првом светском рату, преостала је само фигура *Победника*, постављена на калемегданској тврђави 1924. године. Током Првог светског рата, све до 1919. боравио је у Италији. Био је један од чланова Југословенског одбора. По повратку у земљу постао је професор на Академији за умјетност и умјетни обрт у Загребу. У читавом међуратном раздобљу Мештровић је интензивно излагао у земљи и иностранству. Урадио је и праву варијанту Његошевог маузолеја на Ловћену, *Гроб незнаноѝ јунака* на Авали и многе друге споменике и скулптуре. По доласку усташа на власт 1941. неко време је био лишен слободе а потом путује у Италију, одакле 1943. прелази у Швајцарску. Иван Мештровић, *Усѝомене на ѝолиѝтичке ѝуде и доѝађаје*, Загреб 1989; *Енциклопедија Југославије*, књ. 6, Загреб 1965, стр. 78/9; Фикрета Јелић-Буѝић, *Усташи и НДХ 1941–1945*, Загреб 1977, стр. 195.

2 Радмила Радић, *Вером ѝроѝишв вере. Држава и верске заједнице у Србији 1945–1953*, Београд 1995, стр. 196–200.

3 Ф. Јелић-Буѝић наводи да Мештровић током боравка у Швајцарској 1944. није био потпуно пасиван у политичком погледу и да је чак заговарао, преко енглеског амбасадора у Берну, потребу сарадње Тита са Влатком Мачеком. Ф. Јелић-Буѝић, н.д., стр. 291.